

Кыргыз Республикасы Бишкек ш.
2024-ж.

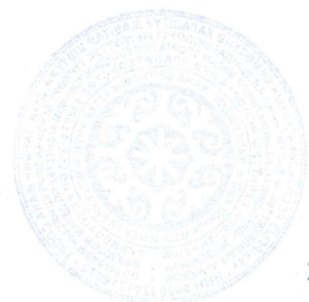

«КӨК БӨРҮ» ОЮНУНУН ЭРЕЖЕСИ

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН «КӨК БӨРҮ» ФЕДЕРАЦИЯСЫ

Мазмуну:

- 1. Оюн талаасы**
- 2. Улакчы (оюнчу)**
- 3. Улакчынын кийими (формасы)**
- 4. Ат (аргымак)**
- 5. Ат жабдыктары**
- 6. Улак (муляж)**
- 7. Команда**
- 8. Оюндун башталышы**
- 9. Оюндун жүрүшү**
- 10. Жекеме-жеке**
- 11. Буллит**
- 12. Жеңүүчү команданы аныктоо**
- 13. Эреже бузулган учурлар жана улакчыларды жазалоочу чаралар**
- 14. Калыстар**
- 15. Тартип жана дисциплинардык комиссия**

2. Улакчы

- 2.1. Улакчы 18 жашка толгон болуусу шарт.
- 2.2. Мелдештердин алдында жобого ылайык медициналык көзөмөлдөн өтүүсү керек.
- 2.3. Спирт ичимдигин, күүлөп-күчтөнтүүчү каражаттарын жана баңгизаттарды колдонгон улакчы оюнга киргизилбейт.
- 2.4. Улакчы оюн эрежесин билүүсү керек.
- 2.5. Оюн учурунда калыстарга толук баш ийүүгө тийиш.

3. Улакчынын кийими (формасы)

- 3.1. Улакчы оюнга милдеттүү түрдө форма жана коргоочу чопкуттар менен кирет. Баш кийимге: тебетей, каска, шлем кийүү шарт. Бул талаптарды аткарбаган улакчылар оюнга кирбейт.
- 3.2. Бардык коргоочу чопкуттар максималдуу түрдө улакчынын өзүнө жана каршылашына дагы коопсуз болуусу керек.

4. Ат (аргымак)

- 4.1. Мелдештерге ветеринардык көзөмөлдөн өткөн гана аттар катыша алышат.
- 4.2. Оюндун жүрүшүндө аттардын тиштебеши, теппеши жана арткы эки бутуна туруп чапчыбоосу шарт. Ушундай учурларда тиштээк, тебенээк аттарга бир эскертүү берилет, экинчи кайталанса ошол ат оюндан чыгарылат.

5. Ат жабдыктары

- 5.1. Оюнга катышуучу аттардын жабдыктарында улакчыларга жана аттарга жаракат келтириши мүмкүн болгон күмүш, жез, темир, сөөк жасалгалары болбошу керек.

Үзөңгүлөрдүн курч учтары, такалардын бурчуктары болбошу керек. Кышында жана оюн талаасы баткак болгон учурда бурчуктары мокок (0,5см) така болуусу тийиш.

Эрежеге туура келбеген жабдыктуу аттар, кемчиликтери жоюлмайынча оюнга кирбейт.

- 5.2. Тердиктин эки тарабына тең сан (номер) коюлушу керек.
- 5.3. Тиштээк аттарга башка аттарга зыян бербей турган деңгээлде жасалган тумшук кап кийгизилиши керек.

6. Улак (муляж)

6.1. «Көк бөрү» улактын (теке, серке) же алардын муляжы менен тартылат. Улактын союлгандан кийинки салмагы 30-32 кг, ал эми оюн талаасы баткак болсо, улактын салмагы 27-28 кг болушу керек. Эгерде улактын союлгандан кийин ичи алынса салмагын 31 кг кылуу шарт.

Муляждын салмагы – 30 кг. болушу керек.

7. Команда

7.1. Команда атчан – 12 улакчыдан түзүлөт.

7.2. Команданын өзүнө тиешелүү эки башка түстөгү – 2 формасы.

а)Формалардын түсү бир өңчөй болуусу керек;

б)Формадагы сандардын (номерлердин) стандарттары: артында – 300мм×150мм, алдында – 150мм×100мм;

7.3. Команданын өзүнө тиешелүү туусу.

7.4. Медициналык жана ветеринардык дары – дармек кутучалары.

7.5. Оюн учурунда команданын жанында 1 машыктыруучу, 4 ат кошчудан тышкары эч бир адам болбошу керек.

7.6. **Билдирме:**

✓ Командалар мелдештин жобосуна ылайык тиешелүү документтердин бардыгын белгиленген мөөнөттө мелдештин башкы калысына тапшырууга милдеттүү;

✓ 12 улакчынын фото – сүрөттөрү менен өздүк баракчалары;

✓ улакчылардын медициналык маалымдамасы жана камсыздандыруу полиси;

✓ 12 аттын паспорту фото-сүрөттөрү менен: маңдай жагынан жана туурасынан жалпы планда тартылган;

✓ Аттардын ветеринардык көзөмөлдөн өткөндүгү тууралуу тастыктама.

Эскертме: мелдештердин жобосуна ылайык эң азы 8 атчан улакчыдан 12 атчан улакчыга чейин болушу керек. Эгерде чүчүкулак тартуу учурунда командалардын табыштамасынын курамы толук болбосо чүчүкулак тарткандан кийин улакчы дагы, ат дагы кошууга тыюу салынат, жана ошондой эле чүчүкулак тандоодон кийин аттардын да, улакчылардын да курамын өзгөртүүгө тыюу салынат (аттар жана улакчылар жаракат алып, кырсыктап калса дагы).

Эскертме: командалар оюн учурунда арбитрга толук баш ийүүгө милдеттүү. Эгерде командалар арбитрдын чечимине макул болушпаса, командалардын капитандары гана арбитрдан ошол жагдайды жардамчы калыстары менен биргеликте дагы бир ирет карап көрүүсүн талап кылууга укуктуу. Арбитрдын чечими акыркы чечим.

Эскертме: командалардын арбитрга жана жардамчы калыстарына нааразычылыктары болсо, оюндан кийин мелдештин башкы калысына аларга чара көрүү максатында кагаз жүзүндө кайрылууга болот.

Командалардын мелдештен себепсиз чыгып кетүүгө укуктары жок, андайга тыюу салынат жана аларга карата “Тартип комиссиясы” тарабынан чара көрүлөт.

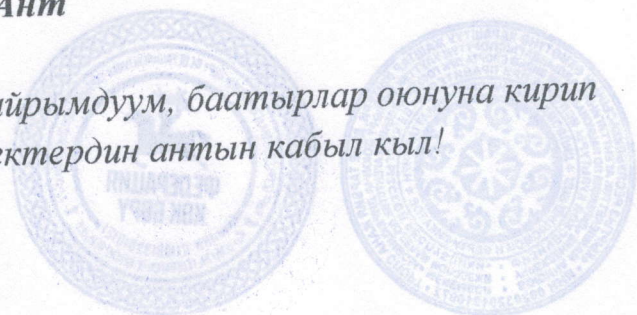
8. Оюндун башталышы

- 8.1. Оюн башталардан 20 мүнөт мурда командалар текшерүүдөн өтүүгө тизилет. Текшерүү атайын даярдалган калыстар тарабынан жүргүзүлөт. Кечиккен командага калыстар тобунун чечими менен айып салынат. Текшерүү учурунда улакчылар жана алардын аттары жалпы талаптарга шайкеш келиши керек. Командалардын кемчиликтери болсо, аларды тез аранын ичинде жоюшу зарыл. (Улакчылардын же аттардын эрежеге туура келбеген кемчиликтери болсо ошол аттар же улакчылар кемчиликтерин толуктамайынча оюн аларсыз баштала берет). Андан соң командалар оюндун ортодогу калысына (арбитрына) өткөрүлүп берилет. Ошол учурдан баштап оюн аяктап командалар элден соңку бата алганга чейин ортодогу калыстын (арбитрдын) карамагында болот.
- 8.2. Командалар көк бөрү гимни ырдалып жатканда тизилип оюн талаасына чыгып, эки жактагы тай казандарды айланып, оюн талаасынын ортосунда саламдашып, эл тарапка бата алууга тизилишет.
- 8.3. Оюн салт боюнча таза жана ак ойноого ант берүү менен башталат. Оюндун ортодогу калысы көрүүчү элге карап алакан жайып, анттын сөзүн айтат, аны улакчылар үндөрүн бийик чыгарып кайталашат:

Ант

Калыс:

- О, кудуреттүү Жараткан! Кайрымдуум, баатырлар оюнуна кирип жаткан балбан билектердин антын кабыл кыл!

Улакчылар:

- *Бабалар мурас калтырган, эрендердин эр оюну – «көк бөрүнү» ойноп жатып, Кудай алдында бул оюнга ак жүрөгүм менен кирип, эрежени бузбай, так сактап, ак ойнойм деп ант берем!*

Оомийин!

Оюндун негизги шарттары:

- a) оюнду бир убакта ар бир командадан төрттөн улакчы ойнойт;
- b) оюн талаасы эки командага тең бөлүнөт;
- c) ар бир команданын өз “тай казаны” болот;
- d) оюн ар бири 15 мүнөткө созулган 3 бөлүктөн (тайм) турат, жалпы убактысы – 45 мүнөт. Ар бир бөлүк (тайм) аяктаганда 10 мүнөттүк тыныгуу берилет, ошондой эле оюндун убактысы мелдештин жобосуна жараша өзгөрүшү мүмкүн;
- e) ар бир команда каршы команданын тай казанына көп улак салышы керек. Каршылашынын тай казанына эң көп улак салган команда жеңишке жетет;
- f) команда (машыктыруучу) оюн учурунда улакчыларды жана алардын аттарын билдирмеде берилген курамдагы улакчылар жана аттар менен алмаштырууга укуктуу;

Эскертме: *“тай казан” тандоо чүчүкулак менен аныкталат. Кийин командалар оюндун бөлүгү (тайм) бүткөн сайын тай казандарын алмашат. Эгерде негизги убакытта эсеп тең чыкса, командаларга кошумча убакыт берилет, мында да тай казандар бир ирет алмашылат.*

9. Оюндун жүрүшү

- 9.1. Командалар оюн талаасынан сыртында, атайын алар туруучу жерде болушу керек.
- 9.2. Көрүүчүлөр жактагы чийинден 25 метр бери жактагы кичи тегерекке улак ташталат. Эгерде улак туура эмес ташталса, оюндун калысынын чечими боюнча улак кайрадан кичи тегерекке ташталат.
- 9.3. Команда улакчылары оюн талаасынын ичиндеги көрүүчүлөргө каршы жактагы старттык чийинге тизилүүгө милдеттүү.
- 9.4. Улакчылар ошол чийиндин чегинде туруп, оюндун арбитрынын ышкырыгы боюнча улакка чабуулдап жетип барып, эңип кетүүлөрү керек. Улак оюн талаасынын кайсыл жеринде жатпасын эңип алууга 2 мүнөт берилет (улак

тай казандын жанында же башка кооптуу жерлерде жатып калса арбитрдын өздүк чечими менен убакыт берилет)

9.5. Улакты эңип алуу, тартышуу тартиби «көк бөрүнүн» байыртан келе жаткан эрежесине окшош. Оюндун кызыгын, улакчылардын кыйындыгын арттыруу үчүн ат менен жөөлөтүү (урдуруу эмес), улакчылардын бири-бирине колдорун тийгизбей тулку-бой, көкүрөк-каруулары менен түртүшүү өңдүү күчтү талап кылган ыкмаларга уруксат берилет. Бирок, улакты эңип аткан улакчыны жөөлөтүүгө болбойт.

Эскертме: Эгерде 2 мүнөттүн ичинде улакты эч ким эңип албаса, оюн токтотулуп, улак жекеме-жеке тегерекченин кайсынысына жакын жатса, ошол тегерекченин ичинде эки улакчынын жекеме-жеке эңиши менен улантылат.

9.6. Улакчылардын алмашуусу оюн учурунда алмаша берет. Алмашуу старттык чийиндин сыртында ишке ашат, оюн талаасынан чыгып келе жаткан улакчы сөзсүз түрдө оюнга кирип жаткан улакчы менен старттык чийиндин сыртында контакт болуусу керек (улакчылардын, аттардын кайсыл жери болбосун бири – бирине тийишсе жетиштүү). Оюн талаасында оюн учурунда ашыкча улакчы болуп калса, эреже бузуу болуп саналат.

Эскертме: Эгерде оюн учурунда улакчы жыгылып, аты качып кетсе же ээр токуму ооп калса сырттан башка улакчы кирүүгө уруксат (ээр токуму ооп калган улакчы тезинен оюн талаасынын сыртына чыгып кетүүсү керек), ал эми улакчы кулап калган учурда ат тизгини колунда болуп же ат качпай калса тезинен атка минип оюнга аралашуусу шарт.

Эскертме: Улакчы ат менен, же өзү жыгылып түшсө, улакты жөө же жерде жатып алып тартса эреже бузуу болуп саналат.

9.7. Оюн ортодогу калыстын (арбитрдын) ышкырыгы менен башталып кайра анын ышкырыгы жаңырганча токтоосуз жүрөт. Төмөнкү учурларда калыс (арбитр) ышкырууга милдеттүү:

- а) бир команданын тай казанына улак ташталганда;
- б) улакчылардын бири, же команда эреже бузганда;
- в) улак оюн талаасынан сыртка (аутка) чыкканда;
- г) бөлүктүн (таймдын) убактысы бүткөндө;
- д) жердеги улак 2 мүнөттө эңилбесе;
- е) улакчыларга же аттарга кооптуу учур жаралса, оюнду токтотууга мажбур болгон жана башка учурларда.

9.8. Салым төмөнкү учурларда эсептелет:

- а) улак тай казанга толук түшсө;
- б) улактын үчтөн экиси түшсө;

Эскертме: Улактын үчтөн экиси тай казанга ташталганда каршылашы кармап калса да салым эсептелинет. Улак тай казандын кырына туруп калган учурда, улакчы улакты тай казанга толугу менен түшүрүүгө аракет жасап жатканда, улакчы ат үстүндө же бир буту үзөңгүдө болушу керек. Улакчы улакты таштагандан кийин ат тай казандын кырына чыгып кетсе да, салым эсептелет.

9.9. Салым төмөнкү учурларда эсептелбейт:

- a) тай казанга улактын үчтөн экисинен азы түшсө;
- b) улак тай казандын кырына туруп калса;
- c) улак тай казандын ичине кирип, бирок күү менен кайра чыгып кетсе;
- d) улакчы тай казандын кырына туруп калган улакты жөө түртүп жиберсе же аттан түшүп калган улакчы тай казандын кырына туруп калган улакты тай казанга түртүп түшүрүү аракетин көрсө эреже бузуу болуп саналат;

9.10. Улак тай казанга түшүп, калыс аны упай деп эсептесе, оюн кайра старттык чийинден башталат.

9.11. Улак оюн талаасынан сыртка чыгып кетсе оюн токтотулат да жекеме-жеке менен улантылат. (10-пункт)

Эскертме: ауттук, оффсайттык, жекеме-жеке тегеректерин белгиленген чийиндерден улак чыкканда гана аут, оффсайт, жекеме-жеке тегерегинен чыккан болуп эсептелинет. (Улакчынын же анын атынын эмес улактын чийиндерден чыгуусуна маани берилет).

9.12. Төмөнкү учурларда убакытты созбостон тез аранын ичинде оюн талаасындагы улак ташталчу жерге улакты жеткирүүсү керек:

- a) кимдин тай казанына улак салынса, ошол команда улак ташталчу негизги тегерекке улакты жеткириши керек;
- b) улак оюн талаасынан сыртка (аутка) чыккан учурда, улак кимдин такымында болсо ошол команда улакты жакын болгон жекеме-жеке тегерегине жеткириши керек;
- c) улакты эки команданын улакчылары бирдей тартышып баратып оюн талаасынан сыртка (аутка) чыкса, эки командадан бирден улакчы улакты жакын болгон жекеме-жеке тегерегине алып келиши керек;
- d) жалпы топко ташталган улак белгилүү бир убакытта эңилбесе, жакын болгон жекеме-жеке өтчү тегерекке эки командадан бирден улакчылар алып барып ташташы керек;
- e) бөлүктүк же жалпы убакыт бүткөн соң, улакты эки команданын бирден улакчысы негизги улак ташталчу тегерекке жеткирүүсү керек.

Эскертме: Арбитр же жардамчы калыстар жаңылып оюнду токтотушса, оюн ышкырыкка чейинки абалында уланат (командалардын капитандары арбитрга кайрылышып, оюн талаасындагы калыстар тобу алардын арызын канааттандырса оюн ышкырыкка чейинки абалда башталат).

Эскертме: Оюн учурунда командалар нааразычылыктарын капитандары аркылуу бир гана арбитрга билдире алышат. Ал эми арбитр өз кезегинде жардамчы калыстары менен бирге нааразычылыктарды кароого милдеттүү.

9.13 Чабуул жасап жаткан команданын улакчылары айып талаачасына киргенче, коргонуп жаткан команданын улакчылары бир ат боюнчалык мурун кирүүсүнө уруксат. Ал эми чабуул жасап жаткан команданын улакчылары айып талаачасынан бардыгы чыгып кетишсе, коргонуп жаткан команданын улакчылары дагы айып талаачасынан баары чыкканга милдеттүү. Эгерде чабуул жасап жаткан команданын улакчылары чабуул учурунда айып талаачасында болсо, коргонуп жаткан команданын улакчылары дагы айып талаачасынын ичинде оюнду улантат берет. Ал эми чабуул жасап жаткан команданын улакчылары айып талаачасынан баары чыгып кетишсе, коргонуп жаткан команданын улакчылары айып талаачасында калып калса, ал эреже бузуу болуп эсептелип, оффсайт абалы катталат.

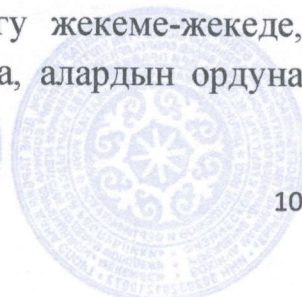
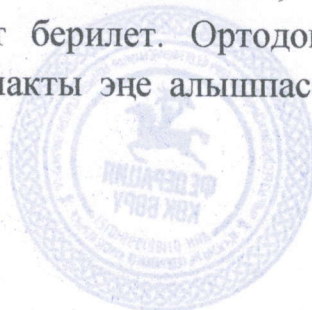
10. Жекеме жеке

10.1. Кандай убакта жекеме-жеке өткөрүлөт:

- a) топко ташталган улакты 2 мүнөттө эч ким эңип албаса;
- b) улак оюн талаасынан сыртка (аутка) чыгып кетсе;
- c) улакты тай казандын жанынан эңип алуу создугуп кетсе;
- d) улак кыйчалыш, кооптуу жерлерде жатып калса;
- e) жогоркудай убактарда улак кайсы жекеме-жеке тегерекке жакын болсо, ошол жекеме-жеке тегеректен оюн улантылат.

10.2. Жекеме-жеке тегерегинин ичиндеги оюндун жүрүшү:

- a) жекеме-жеке оюнуна кирүү алдында, кайсыл команданын улакчысы биринчи чыгаары чүчүкулак менен аныкталат. Кийинки жекеме-жеке алмак-салмак жүрөт;
- b) Улакчынын жекеме-жеке тегерегинин ичинде туруусу:
  - ар бир улакчы өз тай казан тарабында жекеме-жеке тегеректин ичиндеги атайын чийилген чийиндин чегине мандай-тескей келгенде, оюндун калысынын ышкырыгы менен башталат;
  - улакты эңип алууга 1 мүнөт берилет. Ортодогу жекеме-жекеде, улакчылар 1 мүнөт ичинде улакты эңе алышпаса, алардын ордуна

башка экинчи жуп улакчылар чыгат. Эгерде алар да 1 мүнөт ичинде улакты эңип алышпаса, улак жалпы топко ташталат.

Кошумча: жекеме-жеке үчүн берилген 1 мүнөттө тегеректин сыртындагы улакчылар алмашууга укуктуу.

Эскертме: Эгерде жекеме-жекедеги улакчылардын бири эрежени бузуп “айып мамыга” кетирилсе, каршылашы оюнду жалгыз улантып, улакты эңип алууга 1 мүнөт берилет. Эгерде берилген убакыттын ичинде эңе албаса сырттагы улакчылардын кирүүсүнө уруксат берилет.

Улакчы улакты эңип алып оюнду жалгыз улантып жаткан учурда (каршылашы “айып мамыда”) же ортодогу улакты эңген улакчыга каршылашы каршылык көрсөтпөгөн учурда 30 секунд ичинде тегеректен чыгып кетпесе, сырттагы улакчылар жекеме-жеке тегеректин ичине кирүүгө уруксат берилет.

Ал эми эки улакчы улакты бирдей кармап тартышып турган учурда же бири эңип алып такымга басып, экинчиси каршылык көрсөтүп турган учурда убакыт чектелбестен, сырттагы улакчылар кирбестен оюн улана берет.

11. Буллит:

11.1. Ар бир командадан төрттөн улакчы чыгат. Машыктыруучулар 4 улакчынын минген аттарын кезеги менен калыска жазып берүүсү тийиш.

Буллит аткарууда бир команданын улакчысы улакты тай казанга салууга аракет кылат, экинчи команданын улакчысы салдырбоонун аракетин кылат. Андан кийин эки атаандаш орун алмашат, мурун качканы – кубалайт, кубалаганы – качат.

Буллит учурунда арбитрга дагы эки жардамчы калыс көмөктөшөт. Оюндун арбитры улак салына турган тай казандын тушунда туруп, салымдын эсептелүүсүн көзөмөлдөйт. Ал эми жардамчы калыстардын бири улакты алып кача турган улакчынын, экинчи жардамчы калыс кубалай турган улакчынын тушунда турат.

Буллит улак менен чабуул жасай турган улакчынын тушундагы жардамчы калыстын ышкырыгы менен башталат. Фальстарт учурда кубалай турган улакчынын тушундагы жардамчы калыс ошол замат чабуул жасай турган улакчынын тушундагы жардамчы калыска билдирет, оюн калыстын ышкырыгы менен токтотулат.

Бир команданын улакчысы тай казандын жанында, экинчи команданын улакчысы улак менен 20 метр алдыда турат. Оюндун жардамчы калысынын ышкырыгы менен эки улакчы тең каршылаш тай казанды көздөй бет алышат. Улакты алып качкан улакчы кууган улакчыга жеткирбей, анын тоскоолдуктарына карабастан, улакты тай казанга аттан кулабастан салса салым саналат.

Кууган улакчыга улакты алып качкан улакчыны жөөлөтүп тай казанга жолотпошу же улакты талашып салдырбашы керек. Улакчан улакчы тай казандан өтүп кетсе, кайра кайрылып сала албайт. Кубалаган улакчы артта калса, улакчан оюнчу атын акырындата алат. Ал эми жарыш учурунда катуу ылдамдыкта улак менен бара жаткан улакчы токтоп, күүлөнүүнү бузганга укугу жок. Тай казанга секирүүгө тыюу салынат.

а) Буллит салынган учурда улакчы аттан жыгылып калса салым саналбайт.

б) Улакты ыргыткандан кийин тай казанга жөлөнүп алып (таянып, отуруп), кайра атка минген учурда бир буту үзөңгүдө болуусу, экинчи буту жерге тийбөөсү шарт.

с) Улакты ыргыткандан кийин улакчы ээрден ооп калган учурда буттары жерге тийбестен кайра ондонуп, түздөнүп ээрге отурса салым эсептелет.

Буллит аткарууда чабуулчу улакты тай казанга ыргыткан учурда, аны кубалап келе жаткан атаандашы аты менен урдуруп, же тебелеп кетпөөсү үчүн тай казандан өткөндөн кийин, оюн талаасынан чыгып кетмейинче жыгылбай ат үстүндө калышы негизги талап болуп саналат. Буллит учурунда улак менен бараткан улакчыга улакты тай казанга ыргытууга бир гана мүмкүнчүлүгү болот.

Андан кийин кууган улакчы улак менен качып, аны мурунку качкан улакчы кубалайт. Экөө тең буллитти аткарган соң, оюн талаасынан чыгып кетишет. Буллит учурунда улакчыларды да, аттарды да алмаштырууга тыюу салынат.

Эскертме: Эгерде буллит учурунда улакчы же ат оор жаракат алса, анда ошол командадагы улакчы же атты алмаштырууга уруксат берилет. Бирок жаракат алган улакчы же ат гана алмаштырылат. Төрт жуптан кийин эсеп тең болсо, буллит чечүүчү салымга чейин созулат (бир жаңылганга чейин). Ар бир командадан бирден улакчы, бирден ат чыгат, бирок улакчы дагы, ат дагы мурда буллитке катышпаган болуусу шарт.

Эскертме: Эгерде командалардын курамында жарактуу ат же улакчы калбай калса, буллиттин экинчи айлампасы баиталат.

11.2. Айып буллит:

а) алмашуу туура эмес жүрүп, улак менен жалгыз чабуулга бараткан улакчынын алды тосулуп, улакты салдырбай койсо, каршы команданын тай казанына айып буллит дайындалат (чабуул жасап бараткан улакчынын астынан туура эмес алмашуудан кийин тосуп чыккан улакчыга, эреже бузгандыгы үчүн жаза катары берилет).

Айып буллитти аткарууда да ушул эреже сакталат жана буллитти улак менен чабуулга чыккан улакчы өзү жасап, аны эрежени бузган улакчы кубалашы керек. Эгерде ушул учурда чабуулчу менен эрежени бузган улакчы, же алардын минген аттары жаракат алып калса, анда буллитти оюн талаасындагы башка

улакчылар бөлөк аттар менен аткарышат (*жаракат алган улакчы же ат гана алмаштырылат*).

Эскертме: буллит дайындалган учурда эрежени бузган улакчы «айып мамыга» кетпейт. Эгерде улак менен бараткан улакчы эрежени бузуп, алдынан чыккан улакчыны тоскоолдугуна карабай улакты салып кетсе, упай эсептелет. Ал эми эрежени бузган улакчы 2 мүнөт «айып мамысына» кетирилет.

б) оюн учурунда чабуул жасап жаткан улакчыны, тайказанга нак салым жарала турган жагдайда каршылашы эрежени бузуп чабуулду токтотсо, улакты жөө туруп сыртка тартып алса «айып буллит» колдонулат. Мындай учурда эреже бузуу одоно болбосо айып буллит менен чектелет. Ал эми эреже бузуу одоно болсо, эрежени бузган улакчы жаза мамыга кетирилип, ордуна оюн талаасындагы бир өнөктөшү чыгып буллитте кубалайт (*эгерде эреже бузуудан кийин чабуулчу жаракат алып калса, ордуна оюн талаасындагы өнөктөшү буллитте улак менен чабуул жасайт*).

12. Жеңүүчүнү аныктоо тартиби

12.1. Тайпалык оюндарда негизги убакытта жеңген команда 3 упайга, жеңилген команда 0 упайга ээ болот.

12.2. Кошумча убакытта же буллиттен уткан командага – 2 упай, утулган командага – 1 упай берилет.

12.3. Тайпада көп упай топтогон команда жеңүүчү болот.

Эскертме: Эгерде тайпалык оюндарда кайсы бир команда оюнга чыгуудан баш тартса, анда ал командага – 0 упай жана 0 салым берилет, каршылаш командасына 3 упай жана 3 салым берилет

12.4. Эгерде тайпада эки команданын упайы тең болуп калса, бири-бири менен беттешүүдө жеңген команда тайпанын жеңүүчүсү деп таанылат.

12.5. Тайпада үч же андан көп команда болуп, үчөөнүн упайлары тең болуп калса, ошол командалардын бири-бири менен болгон өз ара оюндарынын сандык айырмачылык көрсөткүчтөрү гана каралат (упайлары тең болгон командалардан башка командалар менен болгон оюндардын жыйынтыктары эске алынбайт).

Эскертме: эгерде тайпалык оюндарда командалардын упайлары тең болуп калып, салынган салымдардын айырмачылыктары эсептелсе, оюндардын негизги бөлүгүндө гана салынган салымдар эсептелет.

а) 3 команданын өз ара беттешүүлөрүндө салган жана салынган салымдардын сандык айырмачылыктары каралат;

б) 3 команданын өз ара беттешүүлөрүндө көп улак салган команда;

- c) 3 команданын өз ара беттешүүлөрүндө аз улак салдырган команда;
  - d) 3 команданын өз ара беттешүүлөрүндө улакчылары «айып мамысына» аз кеткен команда;
  - e) жогорудагы көрсөткүчтөрдүн баары тең болуп калса чүчүкулак тартылат.
- 12.6. Эгерде мелдеш олимпиадалык система менен өткөрүлсө, анда бардык атаандаштарын уткан команда жеңүүчү болот. Негизги убакыттын ичинде командалар тең чыгышса, кошумча 10 мүнөт берилет. Кошумча 10 мүнөттүн ичинде биринчи эсепти ачкан команда жеңүүчү болуп таанылат. Ал эми 10 мүнөттүн ичинде эсеп ачылбаса – буллит өткөрүлөт. Тайпалык оюндарда дагы негизги бөлүктө тең чыгуу болсо кошумча 10 мүнөт берилет.

Эскертме: мелдештердин регламентине ылайык негизги бөлүктөн кийин кошумча убакыт берилбестен дароо буллитке өтүүгө болот.

13. Эреже бузуулар

- 13.1. Ант бербеген улакчы оюнга киргизилбейт. Антка талаптагыдай маани бербеген командага эскертүү берилет.
- 13.2. Каршылашын кол менен урууга, тебүүгө, камчы менен чабууга тыюу салынат. Эреже бузуу жеңил болсо 2 мүнөт айып мамысына жиберилет, ал эми оор болсо “кызыл айып кагазы (карточка)” берилет.
- 13.3. Улакчылардын алмашууларын капталдагы калыс көзөмөлдөйт. Улакчы оюн талаасынан чыга электе, башка улакчы оюн талаага кирип кетсе, же алмашуу старттык чийинден эмес башка жерден чыгып, ордуна башка улакчы кирсе, эреже бузулат, ал улакчы 2 мүнөт айып мамыга кетирилет.
- Эскертме:** оюн жүрүп жатканда оюн талаасында ашыкча улакчы болбоосу керек, ашыкча улакчынын оюнга таасири тийбесе дагы ашыкча кирген улакчы оюн талаасынан чыгарылып, ойноп жаткан улакчылардын арасынан бир улакчы айып мамыга жиберилет.
- 13.4. Эгерде оффсайт абалы катталса калыстын эскертүүсүнөн кийин да, улакчылар айып талаачасынан чыгышпаса – 2 мүнөт айып мамы берилет.
- 13.5. Каршылашын токтотуу үчүн аны кол менен кармоого, каршылашынын атынын тизгинин тартууга, өнөктөшүнүн тизгинин тартымыш болуп, каршылаш улакчынын жолун тосууга, же улакчыны оодарууга аракет кылуу – 2 мүнөт айып мамыга жазаланат.
- 13.6. Улакты үзөңгү боого, чылбыр-тизгинге ороп алган улакчыга эскертүү жана 2 мүнөт айып мамы берилет.
- 13.7. Эскертүүдөн кийин дагы баш кийимсиз ойноо – 2 мүнөт айып мамы берилет
- 13.8. Улакчы улакты ээрдин кашына кайрыса – 2 мүнөт айып мамы берилет.

- 13.9. Улакты жалдан ашырып эки жагынан басса – 2 мүнөт айып мамы берилет.
- 13.10. Убакытты атайылап созсо да – 2 мүнөт айып мамы берилет.
Төмөнкү учурлар убакытты атайылап созуу деп саналат:
- a) каршы команданын оюнун бузуу үчүн улакты атайылап талаанын сыртына ыргытса;
  - b) оюн талаасынан сыртка (аутка) чыккан улакты тезинен алып келбесе;
  - c) калыстын эскертүүсүнөн кийин дагы улакты негизги улак ташталчу тегерекке туура эмес таштаса;
  - d) тай казанга салынган улакты улак ташталчу негизги тегерекке таштоону кечиктирсе, жогорудагы учурларда улакчы – 2 мүнөт айып мамы алуу менен жазаланат.
- 13.11. Улакчы атты башка чапса – 2 мүнөт айып мамы берилет.
- 13.12. Улакты эңип жаткан улакчыны анын атын жөөлөтпөстөн туруп өзүн урдурса – 2 мүнөт айып мамы берилет. Эгерде урдуруу одоно болсо же улакчы жаракат алса, ат менен урдурган улакчыга кызыл йаып кагазы (карточка) көрсөтүлөт.
- 13.13. Улакчы улакты өңөрүп бараткан учурда, улактын моюну же шыйрагы чыгып калса, каршылаш улакчы артынан улакты кармоого укуктуу. Ал эми улак такымга басылган учурда, артынан кол салууга тыюу салынат. Эреже бузган улакчыга – 2 мүнөт айып мамы берилет. (Улакты өңөрүп бараткан улакчы такымга басса артынан кол салып келаткан улакчы тезинен улакты коё бериш керек)
- 13.14. Команданын капитаны оюндун арбитрынын (жардамчы калыстарынын) чечимине каршы болуп оюнду улантууга тоскоолдук жаратса 2 мүнөт айып мамы берилет.
- 13.15. Ат менен бир метрден ашык аралыктан күүлөнүп келип урдуруу болсо 2 мүнөт айып мамы берүүгө жазаланат. Экинчи жолу дагы ошол эле улакчы ушул эрежени бузуу катталса 3 мүнөт айып мамы колдонулуп, улакчы ошол оюндан четтетилет. Ал эми улакчы жаракат алган учурда кызыл айып кагазы (карточка) көрсөтүлөт.

Эскертме: Эгерде улакчы одоно эреже бузса, анда 3 мүнөт айып мамыга жиберилет. Эрежени бузган улакчы, улак тай казанга ташталса, ташталбаса да 3 мүнөт толугу менен айып мамыда турат.

- 13.16. Күү менен катуу келе жаткан улакчынын бет маңдайынан тосуп чыгуу менен одоно эреже бузуу аракети болсо (ошол учурда урдуруу ишке ашпаса да, кооптуу учур түзгөндүгү үчүн) 2 мүнөт айып мамы берилет. Күү менен катуу ылдамдыкта бараткан улакчынын 90° капталынан чыгып, урдуруу ишке ашпаса да, кооптуу учур түзгөндүгү үчүн 2 мүнөт айып мамы берилет.

13.17. Эгерде улакчы өз командасынын улакчысын кокусунан одоно урдурса – 2 мүнөт айып мамы берилет.

13.18 Улакчы тай казандын кырына туруп калган улакты жөө түртүп жиберсе же улак менен кошо тай казандын кырына туруп калган убакта улакты тай казанга түртүп түшүрүү аракетин көрсө – 2 мүнөт айып мамыга жиберилет

Эскертме: Арбитр бир эле учурда бир команданын эки улакчысын тең оюндан четтеткен болсо, команда оюнду толук эмес курамда улантат.

Эрежени бузган улакчынын айып убактысы оюндун калысы ышкыргандан тартып эсептелет. Улакчы менен кошо анын минген аты да айып мамыда турат. Эгерде айып мамы бөлүктүн (таймдын) аягында дайындалып бүтпөй калса, калган убактысы кийинки бөлүктө (таймда) улантылат.

Эгерде бир убакта эки командадан бирден же андан ашык улакчылар айып мамысына жөнөтүлсө, салым салынса дагы айып убактылары бүткөнчө чогуу турушат.

13.19. Команда (улакчылар, капитан, машыктыруучу, жетекчи) оюндун арбитрына баш ийбесе, оюндун калыстарына кысым көрсөтсө, командага тиешелүү кошумча тартипке чакыруу чаралары көрүлөт.

13.20. Аттан өзү жыгылып түшүп калган убакта, улакты жөө же жерде жатып алып тартса улакчыга 2 мүнөт айып мамыга жиберилет

13.21. **Жекеме-жеке эништеги эреже бузуулар:**

a) тегеректин ичиндеги улакчылар чийинден чыкмайынча сырттагылар кирүүгө болбойт, кирген улакчы – 2 мүнөт айып мамыга кетирилет;

Эскертме: Тегерек чийинден улак чыкмайынча башка улакчылар тегеректин ичине кирүүгө болбойт.

b) улакчы каршылашын тегерек чийинден толук чыгып кетип келип урдурса – 2 мүнөт айып мамы;

c) улакты эңген жагынан улакчыны одоно урдурса – 2 мүнөт айып мамы;

d) эңип аткан улакчыны үстүнөн басса – 2 мүнөт айып мамы;

e) улакты эңип жатканда улакчыны аттын башы менен атайын урдурса – 2 мүнөт айып мамы;

f) көк бөрү эрежелерине туура келбеген кыймыл-аракеттердин бардыгы үчүн – 2 мүнөт айып мамы (мисалы: каршылашын билектен, тизгинден кармоо ж. б.);

13.22. Улакты такымга баскан улакчыны эреже бузуу менен токтоткон улакчы 2 мүнөт айып мамыга жиберилет. Улак такымда басып келе жаткан улакчыда калып оюн эреже бузганга чейинки абалдан башталат. Эгерде улакты такымга басып келе жаткан улакчы жаракат алып, улакты кайра басууга мүмкүнчүлүгү болбой калса, оюн талаасындагы өнөктөрүнүн бири

улакты такымга басып, оюн андан ары уланат. Ал эми улакты басып жүргөн улакчынын өнөктөштөрү эреже бузса 2 мүнөт айып мамыга кетет, улак жалпы топко ташталат.

13.23. Кызыл айып кагазы (карточка)

Кызыл айып кагазы (карточка) арбитр тарабынан одоно эреже бузган, оюндун калыстарына баш ийбеген, бейбаштык кылган, мушташты баштаган, коштогон, оюн учурунда сөгүнүүгө жол берген улакчыга көрсөтүлөт.

Ал эми уят сөздөр менен сөгүнгөн, камчы көтөргөн, мушташты баштаган, коштогон, болушкан улакчылар кызыл айып кагазы (карточка) берилгенден кийин тартип комиссиясы, тартип кодексине ылайык, бир жыл аралыгында бардык оюндардан четтетет. Эгерде кимге кызыл айып кагазы (карточка) көрсөтүлсө, ал автоматтык түрдө ошол жана кийинки оюндан четтетилип, ордуна 3 мүнөт айып мамыга, команданын тандоосу боюнча бир улакчы келет.

Эскертме: Улакчы бир оюнда эки жолу одоно эреже бузуп, 3 мүнөт айып мамыга жиберилсе кызыл айып кагазы (карточка) көрсөтүлөт.

Эскертме: Кызыл айып кагазы (карточка) улакчыны ошол оюндан жана кийинки бир оюндан четтетет. Мындан да оор эреже бузган улакчынын ишин Тартип комиссиясы карайт. Кызыл айып кагаз (карточка) алган улакчынын аты андан ары оюнга катышса болот.

14. Калыстар

- 1- мелдештин башкы калысы;
- 2- комментатор;
- 3- протоколдук калыс;
- 4- убакытты көзөмөлдөөчү калыс;
- 5- командаларды көзөмөлдөн өткөрүүчү калыс;
- 6- оюн талаасында оюнду көзөмөлдөөчү калыстар;

14.1. Башкы калыс:

- Мелдештин Башкы калысын Кыргыз Республикасынын “Көк бөрү” федерациясы тарабынан дайындалат.

✓ - Башкы калыстын укутары жана милдеттери:

- ✓ жалпы мелдештин өтүшүн көзөмөлдөйт;
- ✓ мандаттык комиссияда төрагалык кылат;
- ✓ калыстар комиссиясына төрагалык кылат;
- ✓ мелдештин бардык оюндарын көзөмөлдөйт;
- ✓ ар бир оюн үчүн жалпы калыстар тобун өзү дайындайт;

- ✓ мелдештин жобосуна жана эрежесине ылайык командаларга техникалык утулуш берет;
- ✓ улакчыларга, командаларга, калыстарга кошумча чара көрүү максатында калыстар комиссиясынын төрагасы катары тартип комиссиясына кайрылат.

14.2. **Комментатор:**

- Комментатор оюнду алып барып жатканда адилеттүү, эреженин чегинде, элди бөлбөстөн, нарктуу сөздөр менен иштөөгө тийиш.

14.3. **Протоколдук калыс:**

- Командалардын тизмесин, эреже бузууларды, улакчылардын, калыстардын кемчиликтерин, салымдарды, нааразычылыктарды көзөмөлдөйт.

14.4. **Убакытты көзөмөлдөөчү калыс:**

- Оюндагы убакытты (айып мамыдагы убакытты) мелдештин жобосуна ылайык көзөмөлдөйт.

- Оюн учурунда убакытты токтотуп турууга укуктуу.

- Убакытты көзөмөлдөөчү калыс төмөнкү учурларда оюндун убактысын токтотуп турууга милдеттүү:

1) *эки команданын ортосунда түшүнбөстүк келип чыкса;*

2) *командалардын капитандары арбитрга нааразычылык билдирген учурда;*

3) *улакчы же ат оор жаракат алса;*

4) *оюнду токтотууга мажбур болгон башка учурларда;*

Жогорудагыдай учурларда арбитрдын оюнду баштоо ышкырыгына чейин убакытты токтотуп турат.

14.5. **Командаларды көзөмөлдөн өткөрүүчү калыс:**

- Командадагы улакчыларды команданын жетекчиси берген билдирмелерине ылайык көзөмөлдөн өткөрөт.

- Улакчылардын формаларын, аттардын жабдыктарын эрежеге шайкеш келүүсүн көзөмөлдөйт.

14.6. **Оюн талаасында оюнду көзөмөлдөөчү калыстар**

- Арбитр.

- Улакчылардын алмашуусун жана өз тарабындагы оюн талаасынан чыккан улакты (аутту) көзөмөлдөөчү калыстар.

- Офсайтты көзөмөлдөөчү калыстар.

Оюндун жүрүшүн оюн талаасында калыс (арбитр) жана 4 жардамчы калыс көзөмөлдөйт. Жардамчы калыстар оюндун калысына (арбитрына) баш ийишет. Оюн талаасында бир гана калыс (арбитр) ышкырууга укуктуу. Оюн калыстын ышкырыгы менен башталат жана калыстын ышкырыгы менен аяктайт. Бул

аралыкта оюндун жүрүшүнө калыстардан башка эч кимдин кийлигишүүгө акысы жок.

Арбитрдын укуктары:

- оюн учурунда эрежени толук иштеткенге (улакчыларды жазалаганга).
- командалар арбитрдын чечимине баш ийбеген учурда аларга тартип кодексине ылайык чара көрүү үчүн турнирдин башкы калысына кайрылууга укуктуу.

Арбитрдын милдеттери:

- ✓ - оюнга жалпы жетекчилик кылууга;
- ✓ - улакчылардын жана калыстардын аракеттерине көзөмөл жүргүзүүгө;
- оюн талаасындагы эки команданы калыс кароого;
- оюндун жүрүшүн эрежелердин негизинде гана жүргүзүүгө;
- командалардын капитандарынын нааразычылыктарын жардамчы калыстары менен бирге кароого жана аларды адилеттүү чечүүгө;
- ✓ - команданын капитандары жана машыктыруучулары менен байланышты кармап турууга, кабыл алынган чечимдерди түшүндүрүүгө.

Улакчылардын алмашуусун жана өз тарабындагы аутту көзөмөлдөөчү калыстар:

➤ эки калыс дыкаттык менен улакчылардын алмашуусун жана өз тарабындагы аутту эреженин негизинде көзөмөлдөөгө милдеттүү. Улакчылардын алмашуу учурунда жана аут катталган учурда тезинен арбитрге билдирүүлөрү керек.

Офсайтты көзөмөлдөөчү калыстар

- 2 жардамчы калыс – аут жана офсайтты көзөмөлдөйт;
- ✓ - офсайт абалы катталса, улакчыларга эскертүү берет. Эгерде берилген эскертүүдөн кийин улакчы эрежеге баш ийбесе, улакчыны “айып мамыга” чыгаруу үчүн арбитрге көрсөтмө берет.

14.7. Калыстардын жоопкерчилиги:

- Арбитр жана анын жардамчы-калыстары «Көк бөрү» федерациясынын тартип комиссиясы тарабынан жана анын чечимдерине ылайык жоопкерчиликке тартылат.

15. Дисциплинардык комиссия

15.1. ✓ **Калыстар комиссиясы** – өткөрүлүп жаткан мелдештин жобосуна, тартип кодексине, эрежеге шайкеш келбеген, арбитрдин жана башкы калыстын ыйгарым укуктарынан тышкары келип чыккан маселелерди карай турган калыстардын кеңешме органы болуп эсептелет.

Калыстар комиссиясынын курамы төмөнкүлөрдөн турат:

1. Мелдештин Башкы калысы;
2. Мелдештин (протоколдук) катчысы;
3. Маалымдоочу комментатор-калыс;
4. Командаларды көзөмөлдөн өткөрүүчү калыс;
5. Оюндун арбитры.

Калыстар комиссиясынын укуктары жана милдеттери:

- командаларга, улакчыларга мелдештин жобосуна, эрежесине жана тартип кодексине ылайык чара көрөт.
- командаларды, улакчыларды эрежеге жана тартип кодексине ылайык ошол мелдештен четтетет;
- мелдештин жобосуна жана тартип кодексине ылайык командаларга айып салат.

Тартип комиссиясы

Тартип комиссиясы – калыстар комиссиясынын, калыстардын жана командалардын кайрылууларын, калыстар комиссиясынын чечимине каршы арыздарын мелдештин жобосуна, эрежесине жана тартип кодексине ылайык карайт.

Тартип комиссиясы Кыргыз Республикасынын “Көк Бөрү” Федерациясынын Президентинин буйругу менен бир жылга дайындалат. Тартип комиссиясы 5 адамдан турат.

Калыстар комиссиясынын курамы:

1. Кыргыз Республикасынын Көк Бөрү федерациясынын аткаруу директору – Комиссиянын төрагасы;
2. Кыргыз Республикасынын Көк Бөрү федерациясынын юристи- Комиссиянын төрагасынын орун басары;
3. Кыргыз Республикасынын Көк Бөрү федерациясынын эксперти;
4. Кыргыз Республикасынын Көк Бөрү федерациясынын эксперти;
5. Көк Бөрү оюну боюнча көз карандысыз эксперт.

Макулдашылган жана бекитилген:

Кыргыз Республикасынын “Көк бөрү”
Федерациясынын президенти

Кыргыз Республикасынын
Спорттун улуттук түрлөрү боюнча
Дирекциясынын директору

